

SOCIOLOŠKA ANALIZA SEDANJEGA VOLILNEGA SISTEMA in njegovih (katastrofalnih) posledic

Uvodna povezava

Pred nedavnim je v »Delu« svoje razmišljanje o volilnem sistemu in našem predlogu za spremembe objavil novinar g Marjan Jerkovič. Njegovo razmišljanje je izrazito enostransko, do česar ima vsjo pravico, a je do nas, avtorjev Predloga novega Zakona o volitvah v DZ, nekorektno, kar več pove o njegovi strokovnosti in profesionalnosti, kot o vsebini našega predloga. Je pa s svojim zapisom zanimal pravico bralcev do objektivne informiranosti, uredništvo »Dela« (in druge medije) pa nekako zadolžil, da objavijo še druga dejstva, mnenja in stališča. Zato sem se odločil (in verjetno ne bom edini), da svoja stališča obrazložim in utemeljim v sledečem zapisu.

1. Zavrnitev demokratizacije volilnega sistema

Z zavrnitvijo predloga novega volilnega zakona, ki ga je predlagal ZDUS že marca 2013 (Mihelčič-Kristan-Pintarjev predlog) in predlog podprl s 5.700 podpisi volivcev, dokončno pa zavrnil DZ na svoji novembrski seji, se je končala prva etapa v naših prizadevanjih za demokratizacijo volilne zakonodaje.

Zavrnitev je bila pričakovana in je legitimna. Politične stranke, organizirane kot nekakšne prostozidarske lože ali kapitalske korporacije, brez javnega ugleda in notranje demokracije, svojim poslancem očitno niso mogle predlagati drugega, kot da ta poskus demokratizacije volilnega sistema zavrnejo. In poslanci, taki, kot so, seveda niso mogli glasovati drugače. S tem so ponovno dokazali, da bo tudi v tem sklicu v DZ prevladoval avtomatizem glasovanja in »strankarska disciplina poslancev«. Da je bilo torej pričakovanje, da smo izvolili nove obraze in s tem drugačen, bolj demokratičen način dela v DZ, neupravičeno.

Paradoks te zavrnitve je v tem, da so poslanci prav z glasovanjem proti predlaganim spremembam ponovno in neizpodbitno dokazali, kako nujne so spremembe naše sedanje volilne zakonodaje.

Obdobje »moralno politične dekadence«, ki v Sloveniji traja vsaj od leta 2005, se torej nadaljuje in bo trajalo, dokler ne bomo zmogli politične volje za temeljito demokratično spremembo volilnega sistema.

2. »Napake« sedanjega sistema.

Za ustavne pravnike je (ali bi vsaj morala biti) največja napaka, da sedanja volilna zakonodaja ne uresničuje zahteve 80. člena Ustave RS, ki določa, da mora biti na volitvah odločujoča volja volivcev. Političnim strankam je namreč spet uspelo, da so v DZ pripeljale kar 46 poslancev, ki so bili v svojih volilnih okrajih poraženi, kar nedvomno problematizira legitimnost volilnih rezultatov, gledano skozi to določilo.

Če bi bilo US dejansko aktivni nosilec ustavnih določil in vrhovni varuh pravnega reda, bi moralo razmisliti o razveljavitvi teh volitev ali vsaj zahtevati od nove vlade, da v dveh letih ustrezno spremeni volilni sistem, sicer bo razpustilo DZ. US tega seveda ne bo storilo, kar dokazuje, da je tudi samo žrtev in produkt moralno politične dekadence: nekakšen gnil kompromis strankarskega boja za oblast, v tej zasedbi z očitno prevlado politične desnice. S tem je postalo del problema (pravne relativnosti) in ni več mesto njenega raz-reševanja.

Za večino ostalih pravnikov, ki opozarjajo na njegovo neustreznost, je glavna pomanjkljivost sedanjega volilnega sistema dejstvo, da rezultati vsakih volitev vedno znova kažejo na veliko geografsko deformiranost DZ. Pri volitvah leta 2011 je kar dobra tretjina slovenskih volivcev, okrog 550.000 ali 33 volilnih okrajev ostalo brez svojega predstavnika v DZ. Pri letošnjih volitvah je ta »napaka« za enkrat le malo manjša: brez predstavnika je v DZ ostalo 21 volilnih okrajev oz okrog 400.000 volivci. Pravno gledano je torej volilni sistem nedemokratičen, saj imajo glasovi posameznih volivcev povsem različno in neprimerljivo težo.

Za mene kot družboslovca so to sicer velike, vendar ne najpomembnejše napake sedanjega volilnega sistema. Ne-demokratičnosti nekega sistema ne dojemam zgolj kot pravni problem, temveč mnogo bolj kot deformacijo socialno-ekonomskega tkiva družbe z daljnosežnimi posledicami.

Če izhajamo iz tega zornega kota, potem so glavne napake sedanjega volilnega sistema že v določilih, ki dajejo političnim strankam vrsto privilegijev pri oblikovanju kandidacijskih list, medtem ko institucijam civilne družbe vlaganje kandidacijskih list močno otežujejo. Pravniki bi temu rekli, da so ta določila »nesorazmerna«. Še večja zapostavljenost pa je pri realnih možnostih izvolitve. Če predpostavimo, da lahko kandidat nastopi le v dveh volilnih okrajih, potem ne doseže volilnega praga 4% na ravni države niti v primeru, da bi v teh dveh volilnih okrajih dobil prav vse glasove volivcev. Še vedno bi ostal nekje pri 2,2%. Civilna družba, ki bi se odločila, da na volitvah nastopi s svojo kandidacijsko listo, bi morala to storiti vsaj v polovici volilnih okrajev. Take organizacije civilne družbe, z izjemo ZDUSA seveda ni (mogoče ji je še najbližje Zveza potrošnikov). Toda ZDUS je politično kontaminiran in nadzorovan od večine političnih strank, manipuliran pa od Desusa, zato na nastop na volitvah z lastno kandidacijsko listo v sedanji vodstveni zasedbi niti pomisliti ne upa.

3. Spremembe brez sprememb ali večno vračanje enakega.

V naši politični pokrajini se je v zadnjem desetletju na videz mnogo spremenilo. Vsaj pet v preteklosti pomembnih parlamentarnih strank (LDS, Zares, Demokrati, Jankovičeva Nova Slovenija, Virantova DL) je bolj ali manj »presahnilo«. Iz nekdanjih mesojedih velikank so postale zaplotne koprive, ki se žilavo bojujejo za golo preživetje. Na drugi strani pa smo priče nastajanju »instant strank«, ki jezdiijo valove ljudskega nezadovoljstva in zahtev po spremembah ter obljublajo »drugačnost«, nov začetek, izhod iz politične dekadence. Na kakšni osnovi?

V vseh političnih strankah, razen v SDS, kjer vlada dosmrtni avtokrat, je prišlo do večkratnih sprememb vodstev in pojavilo se je kar nekaj novih obrazov. Pa se je kaj spremenilo?

V DZ se je v dobrem desetletju izmenjalo okrog tristo poslancev, pri čemer so največje spremembe nastale prav v zadnjem, sedanjem 7. sklicu. Toda tudi tu se zgodba ponavlja: le v nekaj mesecih je »novi« DZ s svojim obnašanjem »po starem« in s svojo očitno nekompetentnostjo zapravil večino političnega kapitala in zaupanja med volivci. Poslanci tega sklica se obnašajo povsem enako kot

poslanci prejšnjih sklicev: razpravljajo (bolje rečeno: prepirajo se) o preteklosti in obkladajo z odgovornostjo zanjo, glasujejo strankarsko disciplinirano in ne vidijo čez plotove pritehnega boja lastnih strank za oblast.

Spremembe na ravni političnih strank in njihovih vodstev torej niso spremenile nič bistvenega v slovenski politiki: kot, da se vrtimo v začaranem krogu, v katerem stranke, njihova vodstva, vlada in DZ vztrajno igrata svoje vloge, pa čeprav volivci čedalje glasneje izražajo svoje nezadovoljstvo. Še več: stranke so zdrsnile v negativno spiralo kadriranja svojega članstva in vodstev, zato je njihov ugled v javnosti čedalje bolj porazen.

Ko iščemo vzrok za to »večno vračanje istega« pa ne moremo spregledati tistega, kar je skupno vsem dosedanjim sklicem DZ: POSLANCI VSEH SKLICOV DZ SO BILI IZVOLJENI PO ISTEM VOLILNEM SISTEMU! Očitno je, da ta sistem producira zgolj poslance istega tipa, ne glede na njihovo strankarsko pripadnost. Še več, prav poudarjena strankarska pripadnost je v tem sistemu bila doslej pogoj, da se je nekemu uspelo prebiti na kandidatno listo za državnozborske volitve. In zgolj te liste omogočajo tudi izvolitev za poslanca.

4. Psiho-socialni profil kandidata za slovenskega poslanca.

Zakaj so ta določila, ki de facto onemogočajo izvolitev od političnih strank »neodvisnih« poslancev, tako pomembna?

V iskanju odgovora na to vprašanje moramo izhajati iz praktičnega dejstva, da večina državljanov vendarle želi živeti »v miru«, torej (bolj ali manj) spoštuje zakone in se jim prilagaja.

Tudi volilni zakonodaji. Vsem odraslim Slovencem, ki jih to zanima, je jasno, da ne morejo nastopiti na volitvah kot kandidati z vsaj kančkom upanja na izvolitev drugače, kot da se vrinejo na kandidatno listo določene večje politične stranke. Priti na kandidatno listo za državnozborske volitve (za lokalne je to malo drugače, tam ni državnega praga) torej pomeni, da se pravočasno vključijo v delo izbrane stranke, postanejo njen aktivist, vzorni izvrševalec navodil strankarskega vodstva (33 lože torej) in njen laskač.

Tega pa niso pripravljani ali sposobni storiti vsi potencialni kandidati, zato se število teh kandidatov drastično, verjetno vsaj desetkratno, zmanjša. Povedano drugače: to sito za kandidatno listo je tako gosto, da prepušča samo določen tip ljudi, zato že lahko govorimo o standardnem »psiko-socialnem profilu« kandidatov za poslance. Malo drugače (toda razlike se manjšajo!) je to pri kandidatkah, katerih kvota na kandidatnih listah določa zakon, ta kvota pa je v tem trenutku še nad »povpraševanjem«. Toda o tem kdaj drugič.

Kakšen je torej »psiko-socialen profil« slovenskega kandidata za poslanca, ki se sam ponuja izbrani politični stranki?

Najpogostejši kandidat je moški, star med 30 in 65 let, z razmeroma dobro izobrazbo (ki pa je v obratnem sorazmerju s starostjo, torej imajo mlajši kandidati boljše izobrazbo), praviloma nenadarjen, delavno površen, potencialno promiskuiteten, razmeroma ekonomsko neodvisen, toda v svojem poklicu praviloma podpovprečno uspešen. Biti mora vodljiv, močno ambiciozen, brez trdnih življenjskih načel, amoralen, napake drugih so mu opravičilo za lastne, nastopač, v bistvu nagnjen k lenobi, v svojem dosedanjem delovnem okolju pogosto »nerazumljen« in ne dovolj spoštovan, zato še bolj lačen soja žarometov in oblastnega položaja.

Seveda je to oris nekakšnega splošnega, dominantnega profila, ki ne velja za vse potencialne kandidate enako in v celoti: vsak odstopa po svoje. Toda sami veste, kako težko je dobiti kandidata s strogimi moralnimi načeli ali kandidata, ki je nadpovprečno uspešen v svojem poklicu ali dejavnosti, ali kandidata s posebnimi darovi, pa naj bodo to znanstveni ali umetniški. Taki se politiki in strankam praviloma izogibajo.

Najpogostejši poslanski kandidat torej plava skozi življenje rahlo pod povprečjem in sanja o političnem vzponu brez trdega, večletnega navora, s katerim bi sicer lahko uspel tudi na svojem profesionalnem delovnem področju. Njegov miselni diapazon in razgledanost sta izrazito omejena. Globljih družbenih problemov ne pozna, interesno je introvertiran. Šele tak postane uporaben vijak politične mašinerije strank.

5. Genotip poslanca

Iz tako izpranega izbora kandidatov za poslance seveda ni mogoče dobiti drugačnega DZ kot takega, v katerem prevladujejo prav te značajske lastnosti.

Tisto, kar je treba tu še enkrat poudariti, je, da na izvolitev teh kandidatov v poslance bistveno ne vplivajo volivci, temveč politične stranke. One obvladujejo volilni sistem in od tega, na katero kandidatno listo (v katerem okraju, kajti sedanji sistem ne pozna določila o domicilu), na katero mesto (iz sedanjega volilnega sistema so politične stranke že pred desetletjem črtale določilo o preferenčnem glasu, da so dobile več manevrskega prostora in zmanjšale nevarnost »lokalno priljubljenih padalcev«) in s kakšnimi so-kandidati (ki so v bistvu protikandidati) postavi določenega kandidata, je odvisno okrog 80% njegove izvolitvene verjetnosti. Prav zato je strankam uspelo v sedanji DZ pripeljati kar 46 poslancev, ki so bili v svojem volilnem okraju sicer poraženi (zasedli so drugo, tretje ali celo slabše mesto), toda povolilna matematika jih je dvignila med zmagovalce. Prav zaradi tega so poslanci sedanjega sklica zgolj kopija poslancev prejšnjih sklicev.

Takoj po prvi razdelitvi mandatov se za stranke začne mučna vzgoja (nekateri bi rekli: dresura) poslancev. Najzanesljivejše napotijo kot nosilce v razne komisije in delovna telesa (kar nosi s seboj pomembne finančne dodatke), drugim pojasnijo, kaj je »poslanska skupina«, kjer še lahko postavljajo vprašanja in malo počvekajo, kaj pa je seja DZ, kjer vlada stroga strankarska disciplina tako pri oglašanju kot pri glasovanju.

V nekaj mesecih je ta vzgoja poslancev v osnovi končana in poslanske skupine postanejo enotni kolektivi, ki jih usmerja in vodi ena glava. Če boste kdaj pozorneje spremljali prenos seje DZ, boste zlahka opazili, da se ta enotnost ne kaže samo v glasovanju, temveč čedalje bolj tudi v izražanju in besedovanju poslancev iste poslanske skupine. Predvsem pa to enoumje prihaja do izraza v sporih med poslanci strank vladne koalicije in opozicije.

Na tej točki lahko začnemo govoriti o »prepoznavnem genotipu slovenskega poslanca«. Po uspešni prevzgoji prihajajo najbolj do izraza strankarska disciplina in zanjo potrebni karakterna šibkost in vodljivost. Miselni diapazon poslancev se z meseci, tudi zaradi preobilice papirjev in nepripravljenosti, da jih pregledajo, čedalje bolj krči in tako postajajo čedalje bolj odvisni od voditeljev črede. Razvije se pripadnost stranki in čredni nagon, pogosto do te mere, da vodi v stalne

verbalne konflikte zlasti med poslanci koalicije in opozicije. Za konstruktivno in strokovno razpravo o predlaganih zakonih ni interesa, zato praviloma »zmanjka časa«.

6. Izničenje parlamentarizma.

Naš DZ seveda ni parlament, niti v prenesenem smislu besede. Glasovalna disciplina poslancev se razvije do te mere, da se oblikuje »glasovalni avtomatizem«: poslanci strank vladne koalicije nekritično potrjujejo vsa stališča vlade in triumfalno zavračajo vse predloge poslancev opozicijskih strank. Zato se namesto občutka odgovornosti za narod v DZ razvije »boj za interpretacijo zgodovine«, ki je pravzaprav paravan boja za vladanje. Če pogledate zapisnike razprav v DZ brez težav ugotovite, da je bilo v zadnjih sklicih našega DZ mnogo več časa porabljenega za očitane, kaj vse so posamezniki in politične stranke počele in storile v preteklosti, kot pa za politično analizo predlaganih zakonov. Praktično ne poznamo primera, da bi bil zavržen predlog vlade. To samo potrjuje, da poslanci ne zagovarjajo interesa ljudstva, temveč zgolj interese »svojih« političnih strank. Vlada ima zmeraj prav!

Taka deformacija parlamentarizma pa meče črno senco daleč nazaj. Državni uradniki dobro vedo, da ne pripravljajo zakonov za regulacijo (upravljanje) celotne družbe, temveč zakone za utrjevanje oblasti aktualne vlade in v skladu z interesi njenih vplivnih posameznikov. Zato je večina zakonov, sprejetih v zadnjem desetletju, interesno izrazito enostranskih, strokovno pa so praviloma skrupuala, ki jih je treba v pol leta popravljati in dopolnjevati. Nova vlada jih bo tako večino spremenila.

Toda posamezni dogodki v politični sferi družbe so med sabo veliko bolj povezani (vzročno pogojeni), kot si pogosto mislimo. Nekatere stvari se pojavljajo in uveljavljajo kot zakonitost. Če na vodilno mesto postavite (izvolite) nekompetentnega človeka, bo ta po Petrovem načelu za svoje svetovalce in sodelavce izbral enako ali še bolj nekompetentne »strokovnjake«. V razmeroma kratkem času tako dobimo celotno piramido »napačnih ljudi na napačnih mestih«, rezultat njihovega dela pa je politična kriza in dolgo obdobje politične dekadence.

7. Izničenje zakonodajne funkcije DZ

Če povedano razmislimo v kontekstu razmerja med Vlado in DZ, nenadoma, ne pa presenečeni, ugotovimo, da je zakonodajno funkcijo dejansko prevzela Vlada, DZ pa je postal njen pasivni potrjevalec. Povsem jasno je mogoče videti, da je v naših razmerah DZ postal na področju zakonodaje nekakšen »izvršni organ« Vlade, ta pa ujetnica vodstev treh koalicijskih političnih strank.

Če gremo še dalje v razumevanju nastale situacije, Slovenijo v tem trenutku vodi nekakšen triumvirat (Cerar-Židan-Erjavec) s svojimi strankarskimi pribočniki, DZ pa je, ob potrjevanju vladnih predlogov, spet postal operetna hiša za opevanje grozot naše zgodovine. Kdor se je ob tej misli zgrozil ali celo zamislil, naj samo pomisli, kako bi to izgledalo, če bi na volitvah zmagala desnica (SDS). Namesto slabo usklajenega triumvirata bi imeli enega samega vladajočega, ki bi bil nekaj vmesnega med Ljubljanim vodjem in Maršalom.

8. Spremenimo volilno zakonodajo!

Sedanja volilna zakonodaja je torej eden od k crucialnih razlogov za našo sedanjo moralno-politično dekadenco, kar seveda vključuje splošno skorumpiranost in zbanaliziranost naše politike v širšem smislu. In izhoda iz te situacije očitno ni in ga ne bo, dokler ne spremenimo volilne zakonodaje. Iz nje izhaja moč strank, iz njihove moči določen tip kandidatov za poslance in naposled nabor poslancev, iz njih podrejen položaj DZ in iz njega ponovno skoraj neomejena moč političnih strank. In nič se ne spremeni, če se zamenja vodstvo posamezne stranke ali če katera on njih odmore ali se ustanovi nova: sistem, ki temelji na izkrivljeni volilni zakonodaji bo vedno znova regeneriral enako obnašanje DZ, enako sprevrnjeno razmerje med njim in vlado (vladnimi strankami). Prav to je imel v mislih Bučar, ko je izjavil, da brez (od strank) neodvisnih poslancev ni demokracije.

Z novo zakonodajo je treba političnim strankam, levim in desnim, odvzeti monopol nad volitvami, možnost, da se na vsakih volitvah »z novimi obrazi« restavrirajo v isti zblojeni vsebini. Ustanavljanje in zmagovanje »instant« političnih strank je farsa, je senčno gledališče za lačno ljudstvo, da ne gre na ceste.

Nov volilni sistem mora civilni družbi omogočiti, da na volitvah nastopi s svojimi kandidati in da imajo ti realne oz enakopravne možnosti za izvolitev v DZ kot kandidati političnih strank. To ni zahteva po ukinitvi političnih strank. Nasprotno, s tem, ko jih bomo prisilili, da v tako zaostreni konkurenci iščejo najboljše možne kandidate v celotni populaciji volivcev, s tem, ko bomo nekaj poslancev osvobodili strankarskega suženjstva, s tem šele se bo tem strankam ponudila možnost za prenavo in preoblikovanje v kolikor toliko demokratične politične organizacije. Danes to niso.

Naš predlog nove volilne zakonodaje je take možnosti ponujal. Zato je bil zavržen že pred vložitvijo v parlamentarni postopek. Zavrnila sta ga tako Bratuškina kot Cerarjeva vlada, zato, ker je bil »nevaren« njihovim političnim strankam.

Zavržen je bil torej iz političnih razlogov in enako bo zavržen vsak predlog, ki bo poskušal volitve demokratizirati in omejiti volilne manipulacije vladajočih političnih strank. Naj vas ne preslepi, da sta ga dve opozicijski stranki podprli: nič nista tvegali, vedeli sta, da bo zavržen. Zato lahko z veliko gotovostjo trdim, da bi ga ti isti stranki prav tako zavrnil, če bi danes sestavljali vladno koalicijo. Njuna podpora je bila opozicijska igra, ki je predlogu bolj škodovala kot koristila. Bila je svojevrsten »poljub smrti« (kiss of death), kajti tudi za ta sklic poslancev je dejstvo, da predlog podpira opozicija, že zadosten razlog, da ga enoglasno in enoumno zavrnejo.

--- + + + ---

Ko se v neki deželi uveljavi strankokracija, potem očitno res ni parlamentarnega izhoda iz nje, kajti parlament in zakonodajo, kot smo videli, obvladujejo in nadzorujejo politične stranke. In zmagovite stranke ne vidijo razloga za spremembe, poražene nimajo politične moči zanje. Ko je Heraklit zapisal, da dvakrat ne moreš stopiti v isto reko, očitno ni poznal ljubljanskega močvirja.

Moč političnih strank, ki so nam ukradle državo in posilile nedoraslo demokracijo, lahko zlomi samo ljudstvo. Pri tem to, da jim ne zaupa, kar kažejo ankete javnega mnenja, ni dovolj. Je lahko le napoved tistega, kar bi (bo) moralo slediti.